

Почуття асертивності трансформується у впевненість у своїх силах, можливостях і знаннях, в успіхи та досягнення у майбутній професійній діяльності, що є важливою психологічною умовою формування самоповаги та почуття власної гідності студентської молоді. Оскільки особистість, яка виявляє свою гідність і самоповагу, є носієм власне людського способу життєдіяльності, спроможна протистояти агресивному впливу соціальних реалій, здатна до перетворень і впливів, є самодостатнім і активним будівничим свого життя.

Список використаних джерел

1. Пряжников Н.С. Психология труда и человеческого достоинства / Николай Пряжников. – М., 2001. – С. 461-467.
2. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості: [монографія] / Едуард Помиткін. – К.: Наш час, 2006. – 280 с.
3. Франсиско Г. Усі ці нестерпні люди. Як прожити серед людей, які роблять наше життя неможливим [пер. В. Крутоуз] / Гавілан Франсиско. – К.: Пульсари, 2009. – 192с. [Серія “Психологія і самопоміага”.]
4. Альберти Р. Ваше полное право: Уверенность в себе и равенства в вашей жизни и взаимоотношений / Роберт Альберти, Майкл Эммонс. – Издатель: РБА “Влияние”, 2008. – 299 с.
5. Каппони В. Как делать все по-своему / В.Каппони, Т.Новак. – СПб., 1995. – 125 с.
6. Семиченко В. А. Психология направленности: [учеб.-метод. пособ.] / В.А. Семиченко, А.М. Галус / Центральный ин-т последиплом. педаг. образован.; Хмельницкий ГПИ; Региональная лабор. соц.-пед. проблем адаптации студентов к условиям обучения в вузе. – Хмельницкий: ХГПИ, 2003. – 522 с.
7. Дойч М. Разрешение конфликта (Конструктивные и деструктивные процессы) / Мортон Дойч // Социально-политический журнал. – 1997. – №1. – С. 202–212.
8. Герасіна С.В. Психологічні особливості розвитку самоповаги в учнів професійно-технічних навчальних закладів / С.В.Герасіна // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: [зб. наук. праць]. – Вип. 8. – Київ – Вінниця: ОО “Планер”, 2005. – С. 125-132.
9. Карпенчук С.Г. До вершин досконалості ...: [наук.-метод. посіб. з проблем самовиховання] / Світлана Карпенчук. –

Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти; Рівненський держ. гуман. ун-т. – Рівне: Волинські береги, 2009. – 260 с.

Theoretical approaches of research of problem of forming of self-respect and self-esteem of student young people are exposed in the article; certainly psychological features of the phenomenon of “assertions”; the specific of intercommunication is certain specific of assertions with the emotionally valued senses of personality; the results of empiric research, which are instrumental in the exposure of assertions as a psychological condition of forming for the students of self-respect and self-esteem.

Keywords: self-respect, self-esteem, assertions, individual style of conduct.

Отримано: 11.02.2010

УДК 159.98

Н.М.Гончарук

Психологічні особливості монологічного мовлення як засобу спілкування у дітей підліткового віку

У статті розкрито психологічні особливості монологічного мовлення як засобу спілкування. Авторка здійснила порівняльний аналіз мовлення дітей різних статусних категорій – лідерів, популярних, малопопулярних, ізольованих.

Ключові слова: спілкування, монологічне мовлення, розповідь, опис, роздум, доказ.

В статті раскрыты психологические особенности монологической речи как средства общения. Автор осуществила сравнительный анализ речи детей разных статусных категорий – лидеров, популярных, малопопулярных, изолированных.

Ключевые слова: общение, монологическая речь, рассказ, описание, размышление, доказательство.

Одним з видів мовлення є монологічне. Воно посідає значиме місце у спілкуванні. Нам цікаво зі співрозмовником, який вміє емоційно переказати якусь історію, описати пригоду чи подію, розповісти жарт. Ці вміння роблять привабливою людину для інших. Монологічне

мовлення дозволяє урізноманітнити спілкування, зробити його захоплюючим та насиченим. Якщо у педагогічній комунікації прикладами монологу є доповідь, лекція, пояснення вчителем нового матеріалу, то у повсякденній – це виклад цікавих історій, фактів біографії, оповідь притч, жартів, анекдотів, опис неординарних життєвих випадків, інцидентів, розповідь про події, які відбулись. Вміння захоплює переповідати різноманітні ситуації притягує співрозмовників. У людини, яка вміє вільно та невимушено користуватись монологічним мовленням, зазвичай багато слухачів, а відтак, друзів.

У психології монологічне мовлення розглядають як компонент процесу спілкування. Це означає, що воно завжди комусь адресоване. Людина виражає у більш-менш розгорнутій формі свої думки, наміри, оцінку подій. В.Л.Скалкін описує монологічне мовлення як уміння комунікативно мотивовано, логічно послідовно і складно, досить повно і правильно у мовленнєвому відношенні викладати свої думки [5, с.3]. Монолог передбачає спрямованість інформаційного потоку в однібічному напрямку – від мовця до слухача.

Основною формою монологічного мовлення є розповідь. Це послідовний систематизований виклад інформації, який використовують для дохідливого, емоційного опису завершеної події [3]. Крім розповіді, виділяють інші форми монологічних висловлювань. Залежно від характеру логіко-синтаксичних зв'язків розрізняють опис, роздум (міркування), повідомлення, оцінку і доказ. Усі вони відрізняються структурою організації та рівнем складності [6].

Неподільною структурною одиницею монологічного мовлення є текст. Його композиційна структура включає зачин (початок розповіді); основну частину (розгортання думки чи подій); висновок (кінець розповіді). У *зачині* мовець використовує фрази, спрямовані на залучення уваги слухача, а також вказує предмет і мету розповіді. *Основна частина* розкриває тему. Її цілісність досягається завдяки зв'язку між фразами і побудови, інформації відповідно до логічної послідовності. Так, у розповіді логічною основою буде хронологічна послідовність подій, в описі – ступінь важливості ознак. *Завершення монологу, висновок* – це коротке, стисле узагальнення сказаного в основній частині [2].

Вміння правильно будувати монолог, враховуючи вимоги до його структурного оформлення належать до групи композиційно-структурних умінь. Л.Варзацька та Л.Шевченко виділяють також інформаційно-змістові, граматико-стилістичні та редакційні уміння [1, с.19]. Інформаційно-змістові полягають у здатності доступно і зрозуміло донести інформацію до співрозмовника. Граматико-

стилістичні зводяться до вибору форми та стилю комунікативного висловлювання.

Якщо аналізувати монологічне мовлення у контексті міжособистісного спілкування, то потрібно вказати на такі властивості монологічних комунікативних умінь, як логічність і зв'язність викладу думок, відносна завершеність у змістовому плані, комунікативна мотивованість, спрямованість на співрозмовника. Крім цих ознак, будь-яке монологічне висловлювання характеризується цілеспрямованістю, неперервністю, виразністю, самостійністю, граматичним оформленням та творчим використанням мовленнєвих засобів [4, с.404-415].

Ці та інші особливості ми прагнули дослідити у нашому експерименті. Його метою стало вивчення особливостей сформованості різних форм монологічного мовлення в учнів підліткового віку. Обсяг нашого дослідження дозволяв вивчити лише основні. Серед них ми виділили *розповідь, опис, роздум і доказ*. Під час експериментального дослідження ми звертали увагу на логічність і зв'язність викладу думок, завершеність у змістовому плані, виразність, дотримання етичних правил, спрямованість на співрозмовника. Вивчали особливості текстової побудови висловлювань – наявність зачину (початку розповіді), основної частини (розгортання думки), висновку.

Для того, щоб орієнтуватись на нормативні показники рівня розвитку монологічного мовлення, ми визначали, як вони сформовані у дітей з високим та низьким соціальним статусом. З цієї метою провели експериментальне дослідження монологічного мовлення учнів різних статусних груп. Експеримент здійснювали у два етапи. На першому етапі виявляли розподіл учнів за соціальним статусом у колективі однолітків. На другому вивчали особливості монологічного мовлення підлітків. На основі отриманих експериментальних даних здійснювали вивчення зв'язку між показниками мовлення і соціальним статусом учнів у колективі.

У дослідницькій роботі були використані такі методи: 1) соціометричний метод Дж.Морено. Він дав можливість виділити чотири статусні категорії: соціометричних зірок, популярних, малопопулярних та ізольованих учнів; 2) моделювання ситуацій особистісного спілкування та аналіз продуктів діяльності учнів, зокрема:

- опису на тему “Мій друг. Який він?”;
- розповіді про жартівливу пригоду, яка сталась останнім часом;
- роздуму на тему “Чому одних людей люблять більше, ніж інших?”;
- доказу-доведення, що школяр гідний посади командира групи.

Спочатку ми визначили розподіл учнів за статусними категоріями лідерів, популярних, малопопулярних та ізольованих за допомогою соціометричного методу Дж.Морено. Проте нас цікавила не так кількість лідерів та ізольованих, як особливості їх монологічного мовлення. Аналіз продуктів діяльності дозволив нам визначити їх.

Таблиця 1.1

Обсяг форм монологічного мовлення в учнів різних статусних категорій (кількість у смислових одиницях)

№	Форма монологічного мовлення	Статусні категорії			
		Соціометр. лідер	Популярний	Мало-популярний	Ізольований
1	Монолог-опис	14	28	27	20
2	Монолог-розповідь	64	76	38	25
3	Монолог-роздум	57	64	53	36
4	Монолог-доказ	27	39	25	22

За результатами *кількісного аналізу*, представленого у таблиці 1.1, видно, що найбільшими за обсягом є монолог-розповідь та монолог-роздум. Монолог-опис виявився самим коротким у досліджуваних усіх статусних категорій. Це пов'язано, насамперед, з одноманітністю його конструкції та композиційної структури. Відмічаються тенденції, спільні для старшокласників у межах статусних категорій. Зокрема, монологічне мовлення школярів, ізольованих у колективі однолітків, є найменш розгорнутим. Це стосується майже усіх його форм.

Найбільш розгорнутим є мовлення популярних учнів. Його обсяг у 1,5-2 рази перевищує обсяг монологів ізольованих. А за категорією монолог-розповідь – утричі. Якщо середній обсяг розповідей популярних учнів становить 76 смислових одиниць (см.од.), то в ізольованих він сягає лише цифри 25. Це вказує на багатший словниковий запас дітей високих статусних категорій.

Найбільш суттєві відмінності спостерігаються у складанні розповіді. Порівняно з ізольованими її обсяг у соціометричних лідерів утричі більший – порівняти цифру 25 см. од. та 64 см. од. Це свідчить, що діти, які мають низький соціальний статус, відчувають труднощі у викладенні завершеної події, якою є розповідь. Діти ж високих статусних категорій легко і розгорнуто будують сюжетну лінію. Також їм вдається будувати монологи-роздуми, основою яких є аналіз логічних відношень.

Розгорнутість мовлення ізольованих учнів мало змінюється залежно від форми монологу. Вона однаково низька для різних його

видів. Так опис представлений 20 см. од., розповідь – 25 см.од., доказ – 22 см.од. У підлітків високих статусних категорій відмінності за формами монологічних висловлювань досить суттєві. Самими розгорнутими виявились монолог-розповідь (64 і 76 см.од.) та монолог-роздум (57 і 64 см.од.). Це пояснюється тим, що вони стосуються сюжетно-логічних аспектів міркування, які у соціометричних лідерів найбільш сформовані. Монолог-опис (14 і 28 см.од) та монолог-доказ (27 і 39 см.од.) є самими короткими.

Отже, усі форми монологічного мовлення ізольованих школярів старшого шкільного віку є малими за обсягом. В учнів високих статусних категорій вони є розгорнутими. Найбільше це стосується монологу-розповіді та монологу-роздуму, які представляють сюжетно-логічну лінію мовленнєвого міркування.

Наступне дослідження стосується *композиційної структури висловлювань*. Вона має бути представлена трьома основними частинами: зачином, основною частиною та висновком (або розв'язкою). У таблиці 1.2 вказана кількість монологів (у %), які мають повну композиційну структуру, тобто представлені усіма трьома структурними частинами.

Таблиця 1.2

Особливості композиційної структури різних форм монологічного мовлення (кількість у відсотках)

№	Форма монологічного мовлення	Статусні категорії			
		Соціом. лідер	Популярний	Мало-популярний	Ізольований
1	Монолог-опис	12	18	6	0
2	Монолог-розповідь	100	100	66	31
3	Монолог-роздум	64	60	48	22
4	Монолог-доказ	37	42	24	15

Як свідчать експериментальні дані, подані у таблиці, найбільш повно композиційна структура представлена у монологах-розповідях. Соціометричні лідери та популярні у своїх розповідях дотримувались її цілком (100%). Наприклад, Юлія К. так окреслювала подію, що з нею відбулась:

“Зовсім недавно я почала навчатись у гімназії. І перший день навчання я запам'ятала тому, що з самого ранку все йшло шкереберть ...” (*зачин*);

“Я вийшла з дому раніше, але автобус запізнався ...” (*основна частина*);

“Потім ми, сидячи за чашкою чаю, згадували цю пригоду з жартами та посмішкою” (*кінцівка*).

Характерною особливістю ізольованих учнів було те, що вони не приділяли значної уваги завершеним розповідям. У розповідях були присутні зачин та основна частина, проте висновки робили лише окремі учні (31%). Деякі з них взагалі представляли опис у формі розповіді, наприклад: “Останнім часом зі мною траплялось багато жаргівливих подій, але найкумедніша, коли я спілкувалась зі своїм котиком Васею” (Оксана Р.).

І майже не представлена композиційна структура у монологіях-описах. Лише окремі учні високих статусних категорій її дотримувались (12 і 18%). Так, опис Вероніки Т. (10-А клас) мав такий вигляд:

“Наташа дуже цікава особистість” (*зачин*);

“Вона весела, енергійна, приємна у спілкуванні. Приваблива, намагається бути справедливою. Проте водночас егоїстична, пихата та незрозуміла у своїх діях. Але з того часу, як були непорозуміння у групі, вона почала змінюватись у кращу сторону, стала більш привітною і розуміючою. Я ціную це в ній, тому намагаюсь йти їй назустріч. Принцип Наташі – як до неї ставляться, так і вона буде” (*основна частина*);

“Трупа, де навчається Наталя і я, й інші, – це сім’я, і тому ми піклуємось один про одного” (*кінцівка*).

Якщо порівняти з описом учениці низького соціального статусу, то будемо спостерігати таку картину: “Наталя стримана, товариська, чуйна, наполеглива дівчина. Завжди допомагає у вирішенні якоїсь проблеми. Справедлива та розумна” (*основна частина*). Як бачимо з монологу, тут немає ні зачину, ні кінцівки. Опис представлений як перелік окремих якостей особистості.

Подібно до цього розподіляються результати щодо оформлення монологу-роздуму та монологу-доказу. Ізольовані не поблять висновків і не звертають увагу на їх оформлення. Наявність повної структурної композиції зафіксовано лише у 22% ізольованих, які складала монолог-роздум, і 15%, які готували монолог-доказ. Тоді як у соціометричних лідерів ці цифри відповідно 64 і 37%.

Отже, структурний аналіз показав, що в учнів, ізольованих у колективі однолітків, неповною є композиційна структура усіх форм монологічного мовлення. Найбільш суттєвою її прогалиною є невміння робити висновки та завершувати монолог.

Наступним етапом є *якісний аналіз* результатів дослідження, який дозволяє визначити характерні особливості різних форм монологічного мовлення. Він здійснюється за такими ознаками: змістовність; логічність і зв’язність викладу думок; відносна завершеність у змістовому плані; аналітичність та аргументованість;

суб’єктивна оцінка ситуації (об’єкта); творче використання мовленнєвих засобів; граматична правильність розмовного мовлення; експресивність та емоційність; етичність. Ми визначали кількість монологів (у%), у яких були представлені ці характеристики.

Таблиця 1.3

**Якісні особливості монологічного мовлення
(кількість у відсотках)**

№	Характеристика монологічного мовлення	Статусні категорії			
		Соц. лідер	Популярний	Мало-популярний	Ізольований
1.	Логічність і зв’язність викладу думок	72	74	54	53
2.	Відносна завершеність у змістовому плані	53	55	36	17
3.	Змістовність	86	82	74	65
4.	Аналітичність та аргументованість	65	72	43	15
5.	Суб’єктивна оцінка ситуації (об’єкта)	73	81	60	25
6.	Творче використання мовленнєвих засобів	65	58	38	22
7.	Граматична правильність мовлення	56	58	48	46
8.	Експресивність та емоційність	52	50	52	38
9.	Етичність	86	89	82	75

Як показують дані таблиці 1.3, найвищі показники розвитку мовлення отримано за характеристиками “змістовність”, “логічність і зв’язність викладу думок”, “етичність”. Це свідчить, що діти старшого шкільного віку здатні різнобічно та повно розкрити тему, послідовно викласти думки, у процесі інтимно-особистісного спілкування виявити повагу та шанобливе ставлення до інших людей.

У дітей високих статусних категорій спостерігаються високі показники за усіма характеристиками монологічного мовлення. Вони здатні доступно передати зміст, логічно і зв’язно викласти думки. Характерною для лідерів та популярних є тенденція чітко будувати логіку подій. Наприклад, Юлія К. подає свою розповідь так: “...З самого ранку все йшло шкереберть. По-перше, я проспала. По-друге, заняття, яке почалось о 9.00 для всіх, для мене розпочалось лише біля 10 години...” Діти високого соціального статусу стежать за тим, щоб інформація була подана у чіткому порядку: хронологічному, просторовому, часовому. В ізольованих частіше можна помітити непослідовність у викладенні інформації, проте значної тенденції до цього немає. Порівняти: логічність і

зв'язність викладу думок притаманна 72% лідерів, 74% популярних, 54% малопопулярним та 53% ізольованим.

Проте значні розбіжності спостерігаються між іншими характеристиками, які потребують інтелектуального аналізу, а також впевненості. Це аналітичність та аргументованість. Вони характерні для монологу-роздуму та монологу-доказу. Лише 15% ізольованих учнів користуються цими якостями повною мірою. Тоді як лідери (65%) та популярні (72%) широко застосовують цю здібність з метою впливу на інших. Для них характерне вміння виділяти головне, аналізувати факти та з'ясовувати причини. Вони здатні аргументувати свою точку зору, викладати різні погляди на проблему і критично їх оцінювати. Їх переконлива та аргументована позиція надає висловлюванню вагомості.

Також страждає в ізольованих учнів така характеристика, як завершеність монологів у змістовому плані. Всього 17% дітей повною мірою виражає її. Ми вже частково аналізували її раніше і підкресливали, що непопулярні старшокласники не звертають увагу на підведення підсумків у монолозі.

Утрічі нижчі показники суб'єктивної оцінки ситуації у школярів з низьким соціальним статусом. Порівняти: 73% лідерів та лише 25% ізольованих здатні висловити свою точку зору і дати оцінку подіям, які відбуваються. Так, Марія М. (статусна категорія популярних) таким чином висловлює ставлення до себе: "Оскільки я позитивна людина, то у мене кожного дня відбуваються маленькі, веселі, смішні історії". Ольга Б. (статусна категорія популярних) представляє так суб'єктивну оцінку ситуації: "З моєї точки зору, однакових людей у цьому світі не існує", Юлія К. (статусна категорія лідерів): "Я не можу просто так сказати, що я варта цієї посади...", Вероніка Т. (статусна категорія популярних): "Як на мене, усі ми різні...". Ці старшокласники виявляють вміння висловлювати ставлення до себе, до проблеми, до інших.

Діти високих статусних категорій також схильні до творчого використання мовленнєвих засобів. Вони схильні прикрашати розповідь епітетами, метафорами, прислів'ями та приказками, описами, робити її більш живою: "Є дуже чудовий вислів: скільки людей – стільки думок" (використання приказки); "Макіяж та прикраси – завершальні штрихи образу – відбувались у таксі" (використання епітету), "Любов потрібно заробити. І не на роботі, а своєю душею, оригінальністю" (використання метафори). Для більшості з них (65%) притаманний неординарний та цікавий виклад матеріалу. Якщо порівняти з малопопулярними та ізольованими, то ці цифри складають відповідно 38% і 22%.

Більш збережені в ізольованих учнів такі характеристики, як граматична правильність розмовного мовлення (46%), етичність (75%), експресивність та емоційність (38%). У мовленні підлітки виражають повагу до інших людей, шанобливе ставлення, тактовність. Рідко можна помітити грубість чи зневажливе ставлення. Мовлення дітей емоційне, граматично правильне.

Отже, відносно збереженими є логічно-змістові, граматичні та етично-експресивні характеристики монологічного мовлення. Найбільші труднощі діти, особливо низьких статусних категорій, відчувають в оволодінні аналітичністю, аргументованістю, творчим підходом до побудови монологу.

Важливою характеристикою, яка визначається у рамках змістового аналізу, є спрямованість монологічного мовлення (див. табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Спрямованість монологічного мовлення (кількість у відсотках)

№	Спрямованість монологічного мовлення	Статусні категорії			
		Соціом. лідер	Популярний	Малопопулярний	Ізольований
1	На себе	38	64	30	60
2	На співрозмовника	44	22	28	8
3	На інших	18	14	42	32

Як демонструють дані таблиці, найбільша спрямованість на себе спостерігається у популярних (64%) та ізольованих (60%) учнів. У спілкуванні з іншими вони схильні обговорювати свої власні проблеми та концентруватись на них. Підлітки-лідери більше звертають увагу на співрозмовника (у 44% випадків). Швидше всього тому їх і обирають до високих статусних категорій. Адже з ними комфортно, можна обговорити своє життя і бути впевненим, що вони тебе вислухають.

А от ізольовані учні, навпаки, майже не зосереджують увагу на особі співрозмовника. 8% – це досить низький показник. Проте вони більш схильні обговорювати у своєму спілкуванні інших (32%). Ця ж сама тенденція, хоча й не так виразно, проявляється у малопопулярних учнів. 42% концентрують свою увагу на інших: обговорюють їх вчинки, поведінку, позитивні та негативні риси характеру.

Отже, можна виділити такі основні відмінності у розвитку монологічного мовлення підлітків високих та низьких статусних категорій.

1) Дані кількісного аналізу показали, що усі форми монологічного мовлення ізольованих та малопопулярних школярів підліткового

віку є невеликими за обсягом. В учнів високих статусних категорій вони є більш розгорнутими. Найбільш розгорнутими є монолог-розповідь та монолог-роздум, які представляють сюжетно-логічну лінію мовленнєвого міркування.

2) Структурний аналіз продемонстрував, що в учнів, ізольованих у колективі однокласників, неповною є композиційна структура усіх форм монологічного мовлення. Найбільш суттєвою її прогалиною є невміння робити висновки та завершувати монолог.

3) Якісний аналіз дозволив з'ясувати, що відносно збереженими є логічні, змістові, граматичні та етично-експресивні характеристики монологічного мовлення. Максимальні труднощі, особливо діти низьких статусних категорій, відчувають в оволодінні аналітичністю, аргументованістю, творчим підходом до побудови монологу.

Список використаних джерел

1. Варзацька Л., Шевченко Л. Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. – Житомир: Книга. – 128 с.
2. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 139 с.
3. Подласый И. П. Педагогика. – М: Просвещение; ВЛАДОС, 1996. – 324 с.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 1999. – 720 с.
5. Скалкин В.Л. Обучение диалогической речи. – К.: Радянська школа, 1989. — 158 с.
6. Скалкин В.Л. Обучение монологическому высказыванию. – К.: Радянська школа, 1983. – 119 с.

In the article the psychological features of monologue speech are exposed as to the means of intercourse. An author carried out the comparative analysis of broadcasting of children of different categories of statuses – leaders, popular, littlepopular, isolated.

Keywords: intercourse, monologue speech, story, description, reflection, proof.

Отримано: 5.03.2010

Ціннісно-орієнтаційна сфера осіб із схильністю до маніпулювання у міжособистісних стосунках

У статті розглядаються особливості ціннісно-орієнтаційної сфери осіб, які схильні до маніпуляцій у міжособистісній взаємодії.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, маніпуляція, схильність до маніпуляції.

В статье рассматриваются особенности ценностно-ориентационной сферы личностей, склонных к манипуляциям при межличностном взаимодействии.

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, манипуляция, склонность к манипуляции.

Визначення проблеми

У сучасних умовах розвитку суспільства можна спостерігати переорієнтацію особистості з колективістичних цінностей на цінності індивідуалізму – тобто центрування на власних потребах, інтересах, на досягненні власних цілей, на власному розвитку та добробуті. Надання переваги маніпулюванню як способу досягнення особистих цілей може стати проблемою як для самого маніпулятора, для людей, що підпадають під маніпулятивний вплив, так і для суспільства загалом. Більшість вчених у визначенні маніпуляції зійшлися на думці, що вона являє собою різновид психологічного впливу, що здійснюється приховано та актуалізує в людини ті потреби та наміри, що не співпадають із реально існуючими. Небезпекою є сам факт прихованості, що дає підставу ефективніше тиснути на психіку людини, не викликаючи в неї реактивного опору.

Отже, маніпуляція набуває небезпеки в залежності від особистості людини, яка до неї вдається, – від її мети, установок та переконань, від її ціннісних орієнтирів, що дозволяють або стають на заваді спробі застосувати маніпуляцію. На нашу думку, надзвичайно актуальним завданням є вивчення ціннісно-орієнтаційної сфери осіб, які схильні до маніпуляції. Адже система ціннісних орієнтацій особистості не лише здатна визначати форму та умови реалізації спонукань людини, але й сама стає джерелом її цілей. На думку Н. Наумової, саме ціннісні орієнтації стають основою в оцінюванні альтернатив під час вибору певних цілей та засобів, а